

T. G. Masaryk, Václav Havel a heslo „pravda vítězí“ z československé prezidentské standarty

JAROSŁAW KILIAS*

T. G. Masaryk, Václav Havel and the “Prevailing Truth” from the Flag of the President of Czechoslovakia

Abstract: The paper deals with the motto written on the flag of the president of Czechoslovakia, “Truth Prevails”. It is usually associated with T. G. Masaryk, the first president of Czechoslovakia, and Václav Havel, its last president and the first president of Czech Republic. For Masaryk the truth was an ethical ideal and an imperative which obliged him to fight for what he believed to be true. In his writings on the meaning of Czech history he gave it religious connotation, presenting it as a fulfillment of the humanitarian ideal, a heritage of the Czech reformation started by Jan Hus and the Hussites (who used the slogan “God’s truth prevails”). However, the meaning of the motto was in fact polyphonic, as most of the Czech public treated it as a generalized nationalist, perhaps anti-German symbol. For the Communists it symbolized a highly prized, domestic revolutionary tradition. Another meaning of the motto received under Václav Havel, a former dissident whose truth aimed against “deceitful” Communism, losing its meaning after the fall of the Communist regime when it turned into an obstacle for critical self-reflection. The history of the motto gives the impression that the idea of truth may be a viable basis for the political ethics of conviction, but it hardly forms a basis for the ethics of responsibility.

Keywords: T. G. Masaryk; Václav Havel; history of Czechoslovakia; political symbols; national identity

DOI: 10.14712/23363525.2017.26

Velký znak nově vzniklé republiky Československé, schválený Revolučním národním shromážděním dne 30. března 1920, zdobila stuha s mottem „Pravda vítězí“. Znak spolu se stuhou se posléze objevil i na vlajce prezidenta republiky. Ačkoli se státní znak Československa i prezidentská standarta několikrát změnila, právě na standartě se heslo „pravda vítězí“ uchytilo a zůstalo na ní takřka bez přerušení, s jedinou výjimkou období Slovenského štátu a „zbytkového“ Protektorátu Čechy a Morava. Zůstalo na ní i za komunismu, a to i po roce 1960, kdy se spolu se změnou názvu československého štátu změnila i jeho státní symboly – byly z nich mimo jiné odstraněny tradiční prvky slovenské heraldiky, tedy dvojramenný kříž na modrém trojvrší. Když došlo po sametové revoluci ke změně oficiálního názvu i státních symbolů Československa, začalo být toto heslo psáno latinsky, aby byla zavedena symetrie ve vzájemných vztazích mezi Čechy a Slováky. Heslo „pravda vítězí“ však i nadále zůstávalo součástí české, případně společné československé, ale nikoli slovenské politické tradice. Od roku 1993 je – již opět v češtině – součástí nové prezidentské standarty prezidenta samostatné České republiky. Slova „pravda vítězí“ jsou nejsilněji

* Doc. Jarosław Kiliński, Ph.D., Instytut Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego, Karowa 18, 00-927 Warszawa, Polsko. E-mail: kiliński@chello.pl.

spojena se dvěma postavami, které výrazným způsobem ovlivnily osudy obou republik a pro které byla pravda ceněnou hodnotou – s prvním prezidentem Československa Tomášem Garriguem Masarykem (1850–1937) a s Václavem Havlem (1936–2011), jeho prezidentem posledním a současně první hlavou samostatného českého státu. Sledovat, jak toto heslo zůstávalo, měnilo se nebo bylo odstraňováno, je zajímavé. Poněkud znepokojujivý je přitom fakt, že heslo „pravda vítězí“ bylo mezi státní symbolikou, která jinak podléhala poměrně radikálním změnám, přítomno téměř bez přestávky. Čím je tato vítězí pravda, jež odpovídala všem, respektive téměř všem dobám i politickým směrům? Znamená její stálá přítomnost, že je hodnotou skutečně univerzální, anebo se tento pojem vztahuje na polyfonii významů tak různorodých, aby odpovídaly takřka každému? Nebo jde o pouhý prázdný, a tedy neškodný slogan?

Rád bych se ve svém textu zamyslel nad významem hesla „pravda vítězí“ jako oficiálního motto prezidenta Československa (a po jeho rozpadu České republiky). Přitom však nelze zcela pominout osudy tohoto hesla a jeho původ. Obvykle bývá spojováno s postavou Jana Husa, jehož *Výklad Viery, Desatera a Páteře* obsahoval často citovaný fragment: „Protož, věrný křesťane, hledaj pravdy, slyš pravdu, uč se pravdě, miluj pravdu, prav pravdu, drž pravdu, braň pravdy až do smrti; neboť pravda tě vysvobodí od hříchu, od ďábla, od smrti duše a konečně od smrti věčné“ [Havel 1999b]. Husův dopis profesorům a posluchačům pražské univerzity, napsaný týden před smrtí, obsahoval jinou slavnou větu: „Stůjte v poznané pravdě, jež vítězí nade vším a vzmáhá se až na věky“ [Bartoš 1947: 7]. Husova smrt otevírá v českých zemích období sociálních nepokojů a náboženských válek, během nichž se přívrženci jeho učení zaštiťovali heslem „Pravda Páně vítězí“. Pravda, za níž bojovali, pro ně nebyla lidským výtvozem, ale absolutní pravdou Boží, jedinou a nezpochybnitelnou, zajišťující svým vyznavačům spasení. Bez ohledu na skutečné motivy však vojenská sláva učinila z husitských bojovníků klíčovou součást české militární tradice a myslitelé českého protestantismu se velkou měrou přičinili o duchovní rozvoj českých zemí. Tyto události i postavy získaly nový význam v době národního obrození, kdy byly vřazeny do kontextu dějin moderního českého národa jako vrcholný okamžik jeho dosavadní historie, přerušeny však porážkou na Bílé Hoře, po níž následovalo „období temna“, násilné rekatolizace a kulturního úpadku [Bartoš 1947: 13]. Nejrozvinutější a intelektuálně nejpracovanější verzi tohoto příběhu představil František Palacký [Kutnar – Marek 1997: 224–229], zpopularizovala ji však také populární literatura a výtvarné umění [srov. Hroch 1999: 141–141]. Takto pojímaný příběh měl jednoznačně národní charakter, v menší míře pak náboženský. Němce představoval jako hlavního, údajně věčného nepřítele slovanských Čechů. Na tomto posunu není nic divného, protože rekatolizace byla sice možná brutální, ale účinná. Během první světové války se Češi a Slováci, kteří se se zbraní v ruce postavili Rakousku, rádi odvolávali jak na postavy z dějin husitství, včetně samotného Husa (jenž se stal patronem 1. střeleckého pluku československých legií v Rusku) a dalších husitských myslitelů i velitelů [Panuš 2009], tak na husitskou symboliku v čele s kalichem. Heslo „pravda vítězí“ se objevovalo na hřbitovech i pomníčích upomínajících na válečné události. Pro většinu Čechů mělo heslo ze státního znaku a prezidentské vlajky jen málo společného s pravdou Páně husitů; bylo spojováno spíše s ozbrojeným bojem Čechů a Slováků o vítězství jejich národní věci.

Když se Tomáš Garrigue Masaryk již jako prezident svobodného Československa vracel do země, pronesl v někdejší hlavním centru radikálního husitství: „Tábor je náš program“

[Masaryk 1925: 445]. Jeho výrok odpovídal atmosféře doby, v níž se nenávisť k Rakousku mísila s negativním postojem ke katolické církvi, jehož výrazem se stalo například svržení Mariánského sloupu na Staroměstském náměstí rozvášněným davem vedeným anarchistou Frantou Sauerem. Od té doby stojí na náměstí pouze pomník Jana Husa [Peroutka 1936: 181–185]. Nakolik však uvedený Masarykův výrok korespondoval s jeho vlastním přesvědčením? Masaryk byl znám svými protesty proti tomu, co pokládal za falešné v soukromém životě i ve veřejné sféře, za což musel nejednou draze zaplatit. Jak napsal jeden z badatelů zabývajících se historií hesla „pravda vítězí“: „Sotva jistě bylo by možno najít větu, která by byla plnějším výrazem jeho vlastního mravně-filosofického názoru a přesvědčení, v němž úcta k pravdě a víra v pravdu měly vždy význam základní. Sotva by bylo také možno najít větu, která by vystihla dokonaleji Masarykovo úsilí po sepětí vlastního mravního ideálu s ideálem vrcholné doby našich dějin, doby Husovy a husitské revoluce“ [Bartoš 1947: 5]. Když Karlu Čapkovi vyprávěl o svých školních létech [Čapek – Masaryk 1990: 44–45, 52], zmínil se Masaryk o antipatii k učiteli jménem Staněk, jenž psal své příjmení německy (Staniek), a o nechuti k povinné zpovědi. Podle oblíbené historiky ho měl ředitel přesvědčovat, že jde pouze o formalitu a že on sám nevěří tomu, co říkají kněží, což mezi nimi vyvolalo ostrou hádku, během níž nazval rozhněvaný žák ředitele darebákem a vyhrožoval mu pohrabáčem.¹ Do povědomí Čechů se samozřejmě výrazněji zapsala veřejná Masarykova vystoupení, v čele s kritikou autentičnosti Královédvorského a Zelenohorského rukopisu, údajně památek středověké české literatury a pramenů romantické české historiografie. Za jisté pokračování této Masarykovy aktivity lze považovat sérii textů věnovaných českým dějinám, vydanou v polovině devadesátých let 19. století. Tyto texty se měly stát vědeckým (sociologickým) základem české politiky. Tuto sérii tvořily dvě knihy vydané v roce 1895 (*Česká otázka a Naše nynější krize*) [Masaryk 1990a] a práce *Jan Hus*, jež vyšla o rok později [Masaryk 1990b]. Masarykova vize českých dějin vzbudila kontroverze a stala se předmětem dlouhé debaty označované jako spor o smysl českých dějin.

Podle Masarykova názoru měla stát česká reformace u zrodu moderní myšlenky humanity, jež se prostřednictvím Herderovy tvorby vrátila k představitelům českého národního obrození, kteří na Herdera více či méně vědomě navazovali, a rozhodovala o smyslu české existence. Dědictví české reformace, na němž si Masaryk nejvíce cenil Jednoty bratrské, a zejména Petra Chelčického, mělo být dál aktuální a mělo českým dějinám dodávat hluboký nábožensko-reformační smysl, nezúžený na pouhou obranu holé národní existence. Ve svých pracích z devadesátých let 19. století Masaryk pečlivě odlišoval původní českou humanitní myšlenku mající náboženský charakter od světského liberalismu, jenž v něm vzbuzoval nechuť. Symbolem tohoto liberalismu byla Francouzská revoluce, k níž měl Masaryk ambivalentní vztah. Právě v liberalismu, ztotožňovaném Masarykem s nedostatkem ideových a snad i morálních principů, spatřoval hlavního protivníka a největší vnitřní nebezpečí pro český národ. Načrtl tak poměrně excentrickou vizi národního obrození, z níž odstranil řadu postav, které se sice o mnohé zasloužily, ale které podle budoucího československého prezidenta nebyly hodny takto cenného dědictví, s Josefem Jungmannem v čele. Z této vize by mohla být ve skutečnosti odstraněna většina nijak zvlášť nábožensky horlivých a málo zásadových tvůrců moderního českého národa. Vzpomeňme, jakou úctu

¹ Sám Masaryk vysvětloval aféru s pohrabáčem pouze tím, že chtěl bránit čest své tehdejší dívky [Čapek – Masaryk 1990: 52].

choval Masaryk [Masaryk 1996] k politikovi a publicistovi Karlu Havlíčkovi Borovskému, jemuž věnoval jednu ze svých knih a jehož – jak upozorňovali kritici – nelze nepokládat za jednoho z průkopníků českého liberalismu. Nebo snad za liberála v jeho vlastním, negativně chápaném slova smyslu? Již jako prezident vydal Masaryk [Masaryk 1925] práci *Světová revoluce*, v níž své historické schéma poněkud modifikoval. Reformační a humanistická myšlenka v ní získala ještě jeden rozměr – stala se současně myšlenkou demokratickou a vymezovala se vůči politickému absolutismu. Za zásadní milník v jejím rozvoji považoval Masaryk francouzskou revoluci, chápanou nyní jako pokus uvést v život demokratickou a národní myšlenku. Pojem „demokracie“ přitom neoznačoval ani tak určitou formu vlády, jako spíše duchovní zásadu – vztahoval se k sekularizaci (ačkoli nikoli k úpadku náboženství a církevních institucí), mírové práci a administraci. Světová válka měla být finální bitvou mezi teokratickými státy Trojspolku a demokratickou Dohodou a Češi se svými národně emancipačními snahami se měli stát avantgardou pokroku.²

Ačkoli prezidentura T. G. Masaryka, jenž byl formálně protestantem, na první pohled navazovala na husitské kořeny hesla „pravda vítězí“, bylo toto heslo ve skutečnosti poměrně problematické, neboť skutečná vazba hluboké, avšak neortodoxní Masarykovy religiozity na ideje husitství vyvolávala pochybnosti. Masarykovy myšlenky představovaly navíc pro zemi, která byla – jak upozorňoval již Ferdinand Peroutka [Peroutka 1991: 59–69] – spíše než duchem protestantismu prodchnutá barokním katolicismem a pozvolna se vzdalovala nejen katolickému náboženství, ale religiozitě vůbec, programem značně problematickým. Většina české politické veřejnosti si heslo „pravda vítězí“ bezpochyby spojovala spíše s věrností úžeji chápané národní myšlence a jejím nedávným a – jak se mnozí domnívali – definitivním vítězstvím.

Za protektorátu existovaly v určité okleštěné podobě české instituce, avšak heslo „pravda vítězí“, příliš spojené s masarykovskou první republikou a příliš související s tradicí ozbrojeného boje, muselo zmizet. V poválečném Československu, snažícím se o udržení kontinuity s první republikou, se toto heslo na zprvu nezměněné znaky a vlajky vrátilo. Poté, co se komunisté v roce 1960 rozhodli uzpůsobit název státu a jeho symboly svým politickým představám, zůstalo – na rozdíl od slovenského dvojramenného kříže – alespoň na prezidentské standartě. Není divu, neboť husitskou tradici považovali komunisté za jednu z cenných „pokrokových tradic českého národa“, za jejichž dědice se považovali [Nejedlý 1946]. Heslo tak nebylo pouze památkou na ozbrojený odpor proti Němcům, ale především připomínkou autentické domácí revoluční tradice. Její váhu zdůrazňovala podoba nového státního znaku ve tvaru pětiúhelníkové husitské pavězy. Nový význam získalo motto „pravda vítězí“ po sametové revoluci, kdy se stal prezidentem Václav Havel. To souviselo nejen s návratem k dědictví (a tam, kde to bylo možné, i k symbolice) první československé republiky, ale také s osobou Václava Havla, jenž byl neméně než Masaryk pokládán za člověka zosobňujícího myšlenku nazývanou nyní „životem v pravdě“ [Havel 1990b], za propagátora hesla „pravda a láska musí zvítězit nad lží a nenávisť“ [Havel 1999a: 1176].

Václav Havel, pocházející z bohaté buržoazní rodiny, neměl v komunistickém Československu šanci na politickou kariéru. Ačkoli nebyl z politických důvodů přijat na vysokou školu humanitního zaměření, podařilo se mu nakonec vysokoškolské vzdělání získat a stal

² Více viz [Kiliás 1998: 138–166].

se i v zahraničí oceňovaným dramatikem. V šedesátých letech už byl veřejně známou osobou, zpočátku díky svému působení ve Svazu československých spisovatelů. Touha po svobodě a demokracii dovedla brzy strážlivě uvažujícího Havla dále než reformní komunisty, jejichž snahy se od doby invaze vojsk Varšavské smlouvy rychle stávaly iluzorními [Putna 2010: 102–110; viz Havel 1990a]. Když byl Havel na začátku sedmdesátých let zbaven možnosti publikovat a uvádět na jevišti své hry, začal se věnovat alternativním a neformálním podobám intelektuální činnosti, které postupně nabývaly stále političtějšího charakteru. V roce 1977 byl iniciátorem a jedním z prvních mluvčích Charty 77. Později se stal její ústřední postavou schopnou usmířovat nejrůznější ideové směry. Během sametové revoluce se podílel na vzniku Občanského fóra a jako jeho kandidát byl posléze zvolen prezidentem Československa. Po svém druhém zvolení, tentokrát již demokratickým parlamentem, složil mandát na protest proti rozpadu Československa. Následně se stal ještě dvakrát prezidentem samostatné České republiky.

Pravda jako téma se v Havlově dramatické i publicistické tvorbě neustále vracela. Havlova absurdní dramata se většinou točila kolem otázky odcizení a autentičnosti jednotlivce, ve svých esejích, v čele s nejnámější *Mocí bezmocných* [Havel 1990b], se pak Havel často vracel k problematice věrnosti jednotlivce vlastním zásadám, a to v realitách režimu, v němž byla veřejná sféra prostorem lži a přetvářky [Putna 2011: 95–134]. Ve zmiňované esejí uváděl Havel slavný příklad prodáváče zeleniny donuceného vystavit ve výloze svého obchodu politická hesla, která mu byla ve skutečnosti lhostejná. Havlovská pravda se vztahovala k věrnosti sobě samému a svým vlastním zásadám v realitě zcela ovládnuté institucemi komunistické moci vyžadující poslušnost a lámající přitom charaktery. Odpověď měl být „život v pravdě“, chápáný na jednu stranu jako nepodlehnutí nátlaku moci, a na druhé straně jako pokus vytvářet alternativní prostor společenského působení, který Václav Havel nazval „paralelní polis“ [Havel 1990b: 113–116]. Dnes je zjevné, že takové pojmání pravdy mělo jisté problematické aspekty. Existenciální absurdní divadlo a problematika autentičnosti lidského bytí bývaly formou mimikry pro jinak čistě politická vyjádření: to, co je autentické, se střetávalo s veřejnou aktivitou zcela ovládnutou režimem a ze své podstaty neautentickou. Vyostření protikladu pravdy a lži a její ztotožnění s opozicí my – oni zase absolutizovalo existující politické rozdělení a umožňovalo morálně degradovat protivníka. V rámci politického boje s tak brutálním protivníkem, jakým byla Komunistická strana Československa a jí ovládaný státní aparát, se tomu samozřejmě nebylo možné vyhnout. Je také třeba dodat, že sám Havel se později ve vztahu k poraženému protivníkovi choval poměrně velkoryse. Tím spíš je na místě se zamyslet, co zůstalo z myšlenky „života v pravdě“ po pádu nepravdy, tedy komunismu. Bylo ji možné promítnout do reálného politického programu prezidenta České a slovenské federativní republiky, respektive České republiky, nebo alespoň do každodenního života člověka plnícího veřejné povinnosti hlavy státu?

Odpověď na druhou z těchto otázek je stejně tak jednoduchá, jako smutná: ačkoli se Václav Havel zpočátku pokoušel zavést do veřejných rituálů moci prvky karnevalu, grotesky a humoru, postupně mu prezidentská role vnutila natolik pevné mantinely, že mu de facto neponechala prostor pro svobodné vyjádření. V knize *Prosím stručně*, která vznikla už po jeho odchodu z funkce, sám napsal [Havel 2007b: 109], že se ve svých projevech musel vzdát žertů, které se často stávaly zdrojem problematických nedorozumění nebo vzbuzovaly nesouhlas médií či politiků. Odpověď na první zmíněnou otázku je však

problematictější. Když Václav Havel ve své knize *Letní přemítání*, vydané poprvé v roce 1991, psal o svém prezidentském programu, zmiňoval na čelném místě pravdu. Zůstal však u deklarace, že je pravda důležitá, dosti volně ji spojoval s ideou politiky zohledňující vyšší morální hodnoty a v podstatě tento pojem nenaplnil konkrétním obsahem. Místo toho se věnoval domnělé demoralizaci české společnosti v důsledku komunismu, potřebě založit politiku na sdílených morálních hodnotách či slušnému chování a taktu v osobních vztazích mezi politiky [Havel 1992: 1–20]. Na jiném místě Havel s hrdoostí zdůrazňoval, že nikdy nebyl přívržencem žádné doktríny či ideologie, zejména té utopické. Takto vyjádřená sebejistota může udivit. Termín „ideologie“ bývá užíván v různých kontextech, většinou však odkazuje ke dvěma možným významům: slouží jako pojmenování takových přesvědčení, která odrážejí určité reálné, obvykle materiální zájmy osob, které tato přesvědčení artikuluji, případně jako označení komplexních systémů moci zahrnující v sobě jak popis, tak hodnotící soudy [viz Šaradín 2001: 20–57]. Je zřejmé, že nikdo není s to s čistým svědomím konstatovat, že je zcela prost ideologie v prvním z uvedených významů. Jde-li o význam druhý, tak i v Havlově knize, ač skutečně neobsahuje systematickou prezentaci určitého ideologického kréda, lze snadno najít jednoznačně ideologická vyjádření, například názory hlásící se k tehdy všeobecně rozšířené utopické neoliberální ideologii [Mann 2013: 129–133], v čele s klíčovým přesvědčením, že jednoznačně nejlepší formou vlastnění výrobních prostředků je pouze soukromé vlastnictví (a právo na něj by mělo být jedním z lidských práv) a trh že je prvotním, přirozeným a optimálním způsobem organizace distribuování materiálních statků [Havel 1992: 62, 98]. Není přitom pochyb, že Václav Havel nebyl neoliberál, a jeho kniha obsahuje spíše kritiku neoliberálního dogmatismu a upozorňuje na nutnost hospodářské politiky založené na omezeném státním intervencionismu [Havel 1992: 65–79]. Otevřeně ideologický charakter pak má plamenné přihlášení se k ideologii univerzálních lidských práv [Havel 1992: 98–101] jako základu české politiky nezakládající se údajně na žádné ideologii (*sic!*). Je tedy vidět, že ačkoli nebyl život v pravdě jednoduchý, dodávalo sžití se s jejím vlastněním sebejistotu umožňující nezamýšlet se příliš důsledně nad vzájemnými rozpory, nebo alespoň dalekosáhlými důsledky hlášených přesvědčení. V důsledku toho se tato i řada jiných výpovědí českého prezidenta vyznačuje charakteristickým stylem, v němž se projevuje Havlova nezvyklá osobní skromnost, často přímo ostych, které se však osobitým způsobem prolínaly s udivující rozhodností v proklamování nesamozřejmých a ne vždy důsledně promyšlených soudů. Nejlepším příkladem této nepromyšlenosti je nepostřehnutí dilemat ideologie lidských práv, tak snadno využívané jako vhodné ospravedlnění ozbrojené agrese [Havel 1992: 98; Havel 2007b: 329–330, 178–179].

Dědictvím antikomunistického „života v pravdě“ byla jistá bezradnost vůči politice, která už po pádu režimu neznamenal jen jeho kritiku a pokusy o nezávislost na něm. Mnozí Havlovi současníci si s ní pokoušeli poradit, aniž by konec režimu brali v úvahu. Bojovali tak s jeho stínem, pátrali po jeho údajných stopách v soudobé politice, společenském životě nebo ekonomice, případně se neustále dožadovali zúčtování s někdejší nepřítelem. Jiní si našli nového, stejně absolutního nepřítele. Ačkoli Václav Havel neučinil ani jedno z toho, nedokázal se zbavit způsobu chápání politiky charakteristického pro dobu před rokem 1989. Jeho dědictvím byla víra v existenci jednoho absolutního společného dobra, které lze jednoznačně definovat (není-li přímo samozřejmé pro každého slušného člověka). Takové dobro měla politika uvádět v život a takovému dobru

měli politici sloužit. To vedlo například k nedůvěře vůči politickým stranám jako nositelům negativně vnímaného partikularismu – politika pravdy přeci nemohla spočívat ve sladování nějakých přízemních zájmů [Havel 1992: 53–55]. Jiným důsledkem této víry bylo chápání demokratické společnosti jako jakési paralelní polis, kterou Havel v tomto kontextu nazýval občanskou společností a stavěl ji nad neoblíbené partajnictví [Havel 2007b: 128–129].³

Svědectvím nemožnosti zbavit se šablon komunismu, respektive antikomunismu je poslední Havlovo drama *Odcházení*, podle něhož vznikl i film, který sám Havel režíroval. Komplikovaná situace politika opouštějícího svůj úřad, na jehož místo má nastoupit člověk bez skrupulí, je v *Odcházení* zveličena do podoby tragédie. Havel umístil děj své hry do kulis, které jsou pro něj charakteristické, groteskně pokřivené, ale jednoznačně odkazující na komunistické reálie [Havel 2007a].

Heslo „pravda vítězí“ zůstávalo bezpochyby mnohoznačné, pro různé skupiny mělo jiný význam. Pro mnoho obyvatel Československa mohlo být zkratka jednou ze součástí národní symboliky, která není nositelem žádných zvláštních obsahů kromě odkazu na samu národní jednotu. Většina si ho však pravděpodobně spojovala s tradicí ozbrojeného boje za národní otázku. Jak pro Masaryka, tak pro Havla bylo toto heslo něčím víc. Každý z nich považoval svoji pravdu za imperativ a její uvedení v život pro ně bylo nezpochybnitelnou součástí takového typu politické etiky, kterou Max Weber [Weber 1998: 101–102] označoval za etiku přesvědčení usilující o maximalizaci hodnot, které její nositel vyznává, na rozdíl od etiky odpovědnosti, jež bere ohled zejména na dlouhodobé dobro daného politického společenství. Není ostatně jisté, zda je možné takové společenství vytvořit, považujeme-li za klíčovou hodnotu pravdu, z níž lze snadno učinit imperativ individuálního jednání, ale kterou lze jen stěží přetavit v normativní základ života společnosti. Principiální podobnost v chápání pravdy jako klíčové morální hodnoty samozřejmě nevyklučuje existenci zásadních rozdílů mezi oběma politiky, tedy Masarykem a Havlem. Každý z nich chápal samotnou pravdu jiným způsobem: pro Masaryka byla morálním a náboženským imperativem, pro Havla autenticitou a věrností sobě samému.

Své úvahy na téma hesla „pravda vítězí“ bych rád uzavřel odkazem na *Knihu apokryfů* Karla Čapka [Čapek 1978] – spisovatele a vzděláním i duší filosofa pragmatismu. V *Pilátově krédu* představil Čapek svoji vlastní verzi rozhovoru Josefa Arimatejského s Pilátem Pontským. Pro prvního z nich, působilého dojmem ponurého fanatika, byla pravda – jediná a nedělitelná – výzvou podobnou rozkazu vydanému vojákovi, jehož nelze neuposlechnout. Naopak Pilát, plný pochybností, si kladl otázku, co to pravda vlastně je. Spatřoval v ní dílo člověka a chtěl, aby nebyla rozkazem, ale spíše pohodlnou židli pro znaveného poutníka. Vlastně bychom v tomto místě mohli užít množného čísla a říci: pohodlnými židlemi – v lidském světě existuje vždy vícero konkurujících si pravd [Čapek 1978: 86–89]. Ačkoli se oba prezidenti vyznačovali osobním kouzlem a ani jeden z nich nebyl fanatikem, charakter jejich postojů je bezesporu přibližoval spíše Josefovi Arimatejskému s jeho pravdou jako božským imperativem než Pilátovi Pontskému. Pro Masaryka znamenala pravda bezpochyby rozkaz, avšak jeho srovnání s Havlem poukazuje na jistý nedostatek Čapkovy typologie. Autorovi *Knihy apokryfů* zřejmě nepřišlo na mysl, že pravda může být zároveň jedním i druhým – rozkazem i židlí. Anebo pohodlnou sedačkou v americkém cadillacu

³ Tento postoj podrobně analyzoval Jerzy Szacki ve své práci *Liberalismus po komunismu* [Szacki 1994: 90–145].

vyrážejícím na cesty? Nelze si nevíšimnout, že podobné chápání pravdy (respektive způsobu, jak ji využívat) spojuje Václava Havla s jeho nástupcem na postu prezidenta České republiky, kterého tolik neměl rád.

Z polštiny přeložila Michala Benešová

Literatura

- Bartoš, František M. [1947]. *Z dějin hesla Pravda vítězí*. Praha: Česká akademie věd a umění.
- Čapek, Karel [1978]. *Księga apokryfów*. Warszawa: PIW.
- Čapek, Karel – Masaryk, Tomáš G. [1990]. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Československý spisovatel.
- Havel, Václav [1990a]. Český úděl? In. *O lidskou identitu*. Praha: Rozmluvy, s. 193–200.
- Havel, Václav [1990b]. Moc bezmocných. In. *O lidskou identitu*. Praha: Rozmluvy, s. 55–133.
- Havel, Václav [1991]. *Hry. Soubor her z let 1963–1988*. Praha: Lidové noviny.
- Havel, Václav [1992]. *Summer meditations*. New York: Alfred A. Knopf.
- Havel, Václav [1999a]. Projev k demonstrantům na Václavském náměstí, 10. prosince 1989. In. *Eseje a jiné texty z let 1970–89*. Praha: Torst, s. 1173–1176.
- Havel, Václav [1999b]. *Projev prezidenta republiky Václava Havla na Mezinárodním sympoziu o mistru Janu Husovi* [online]. Dostupné z: <<http://old.hrad.cz/president/Havel/speeches/1999/1712.html>> [cit. 1. dubna 2016].
- Havel, Václav [2007a]. *Odcházení*. Praha: Respekt edice.
- Havel, Václav [2007b]. *Tylko krótko, proszę. Rozmowa z Karem Hviźďalą, zapiski, dokumenty*. Kraków: Znak.
- Hroch, Miroslav [1999]. *Na prahu národní existence. Touha a skutečnost*. Praha: Mladá fronta.
- Kılıas, Jarosław [1998]. *Naród a idea narodowa: nacjonalizm T. G. Masaryka*. Warszawa: Scholar.
- Kutnar, František – Marek, Jaroslav [1997]. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepiscetví*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Mann, Michael [2013]. *The Sources of Social Power, vol. 4 Globalizations, 1945–2011*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Masaryk, Tomáš G. [1925]. *Světová revoluce. Za války a ve válce*. Praha: Čin, Orbis.
- Masaryk, Tomáš G. [1990a]. *Česká otázka. Naše nynější krize*. Praha: Svoboda.
- Masaryk, Tomáš G. [1990b]. *Jan Hus. Naše obrození a naše reformace*. Praha: JK.
- Masaryk, Tomáš G. [1996a]. *Karel Havlíček. Snahy a tužby politického probuzení*. Praha: Ústav T. G. Masaryka.
- Nejedlý, Zdeněk [1946]. *Komunisté – dědici velikých tradic českého národa*. Praha: ÚV KSČ.
- Panuš, Bernard [1999]. *Všeobecně k čs. legiím na Rusi* [online]. Dostupné z: <<http://www.karelvasatko.cz/historie-ceskoslovenskych-legií/odborne-clanky/ruske-legie/vseobecne-ks-ces-legiim-na-rusi>> [cit. 1. dubna 2016].
- Peroutka, Ferdinand [1936]. *Budování státu. Československá politika v letech popřevratových 1. Rok 1918*. Praha: Fr Borový.
- Peroutka, Ferdinand [1991]. *Jací jsme. Demokratický manifest*. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví.
- Putna, Martin C. [2011]. *Václav Havel. Duchovní portrét v rámu české kultury 20. století*. Praha: Knihovna Václava Havla.
- Szacki, Jerzy [1994]. *Liberalizm po komunizmie*. Kraków, Warszawa: Fundacja Batorego – Znak.
- Šaradin, Pavel [2001]. *Historické proměny pojmu ideologie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Weber, Max [1998]. *Polityka jako zawód i powołanie*. In. *Polityka jako zawód i powołanie*. Kraków, Warszawa: Fundacja Batorego – Znak, s. 55–110.

Jarosław Kilias (* 1965) působí v Sociologickém ústavu Varšavské univerzity a zabývá se dějinami polské a české sociologie a historickou sociologií. Dosud vydal několik knižních monografií, z nichž poslední je Jak socjologowie opowiadali o socjologii (2012) a několik desítek článků v polských, českých a mezinárodních vědeckých časopisech a sbornících. Mezi jeho poslední studie patří mimo jiné Tomáš Garriuge Masaryk jako socjolog (in. Roczniki Historii Socjologii, III, 2013), From Communicative Memory to Non-History – Czech and Polish Narratives of Sociology's Past (in. Christian Fleck, Andreas Hess (red.): Knowledge for Whom?, 2014) a „Sources of Social Power“ Michaela Manna, neoweberowska socjologia historyczna i jej polskie echa (Studia Socjologiczne 1/2016). V současné době pracuje na knize týkající se mezinárodních vědeckých vztahů a pozice polské sociologie 60. let 20. století ve světové sociologii.